

DOI 10.26565/2227-6521-2026-56-02

УДК 340.13

СОЦІАЛЬНО-СИМВОЛІЧНИЙ КАПІТАЛ СУСПІЛЬСТВА: НОРМАТИВНІСТЬ VS МІФОЛОГІЯ

Балинська Ольга Михайлівна – докторка юридичних наук, професорка, професорка ЗВО кафедри теорії, історії та конституційного права Львівського державного університету внутрішніх справ, 79000, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26, e-mail: olga_bal@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0168-143X>

У статті визначаються та аналізуються умови, завдяки яким соціальні міфи та ритуали можуть бути джерелом правових норм і водночас результатом соціальної адаптації цих норм у суспільстві. Презентується контрверсійний підхід до сприйняття співвідношення права і міфу. Зазначається, що право є реальним та загальнообов'язковим, а міф є лише вигадкою та переказом певних уявлень. Аргументується позиція, згідно з якою ці два соціальні феномени формують соціально-символічний капітал суспільства і держави. Доводиться, що існуючі міфи та право спільно конструюють колективну пам'ять народу та ідентичність нації, а також формують ціннісно-нормативну основу для побудови правових та владно-політичних інститутів. Зазначається, що завдяки правовим нормам міфи можуть переходити зі сфери символічного до сфери нормативного, закріплюючи в українському національному праві образи «героїчного минулого», ідеї «споконвічної державності» та «козацької вольності». Підкреслюється, що завдяки цьому право стає не тільки регулятором суспільних відносин, але й дієвим інструментом відтворення, збереження та розвитку культурно-ціннісних орієнтирів народу. Зазначається, що це дає підстави говорити про «коло соціально-символічного капіталу», в якому немає домінант нормативності чи міфології, бо обидва феномени періодично та перманентно перетворюються один в одного за таким алгоритмом: міф – символ – звичай – норма – природна даність – ритуал – архетип (як довершений міф). Описується, як такий соціально-символічний капітал може консолідувати суспільство, підтверджувати легітимність влади, стимулювати обороноздатність країни та спонукати до розвитку держави, що концептуалізується як мобілізаційна функція соціальних міфів та права. Підкреслюється, що соціально-символічний капітал, окрім зазначеного вище, демонструє історичну тяглість державницьких традицій та особливе призначення народу і нації, що, у свою чергу, концептуалізується як легітимізаційна функція міфів і права. Робиться висновок, що ці функції міфів та права сприяють підвищенню рівня стабільності держави зі збереженням політичного плюралізму, зміцнюють суспільну пам'ять та проєктують вектор колективного самовизначення.

Ключові слова: звичай, ритуал, традиція, міф, код, символ, соціально-символічний капітал, соціальні цінності, суспільство, державність, право, нормативність, легітимація, владний потенціал.

Для цитування: Балинська О.М. Соціально-символічний капітал суспільства: нормативність vs міфологія. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2026. Випуск 56. С. 20-27. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2026-56-02>

How to Cite: Balynska, O. (2026) Social-Symbolic Capital Of Society: Normatism Vs Mythology. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods»*. 56. pp. 20-27. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2026-56-02> [in Ukrainian]

Постановка проблеми. У сучасній соціокультурній та соціоструктурній ситуації тісного взаємозв'язку та взаємовпливу практично всіх сфер життєдіяльності людини та функціонування суспільства й держави говорити про право тільки як систему нормативних правил поведінки є епістемологічно примітивним і методологічно необ'єктивним. Тут не можна забувати про історичну тяглість і постійну тривалість процесу формування права, що дає підстави розглядати його також як носія соціально-символічних значень. До таких значень належать зокрема соціальні міфи і ритуали, які можуть бути джерелом походження правових норм, а з іншого боку – результатом соціальної адаптації цих норм у суспільстві. Такий підхід до сприйняття співвідношення права і міфу може видатися дещо контрверсійним, адже право цілком реальне та загальнообов'язкове, а міф є лише вигадкою і переказом певних уявлень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням взаємозумовленості міфу і права цікавляться здавна, відколи почали бачити соціальне в основі цих явищ. Однак усі сучасні дослідники цілком

виправдано спираються на перші чітко сформульовані концепції символізму людини та її оточення. У цьому контексті варто згадати підхід до людини як «семіотичної тварини» німецького філософа Ернста Касієра, який відстоював думку, що вся культура базується на символічній активності людини; його символічна теорія стала засадничою концепцією розуміння сутності політичних міфів [16]. Також французький антрополог Клод Леві-Строс, вивчаючи первісні суспільства на основі їхніх міфів, провів дослідження людської поведінки у контексті різних культур і наголошував, що на поведінку людини найбільше впливають символи, традиції та ритуали, прийняті у певній конкретній культурі [8; 9].

Через сутнісну спорідненість правових міфів із політичними варто звернути увагу на розробки українського політолога Ю. Шайгородського, який вважає, що розвиток сучасної політичної міфології безпосередньо пов'язаний із формуванням нової ціннісної парадигми, і вважає актуальними дослідження політичних міфів як підґрунтя створення концепцій державотворення, національної ідеї, інших засадничих принципів суспільного розвитку [17]. Ще один український науковець Ю. Тіщенко визнає інституціоналізацію правового міфу як ознаку сучасної держави та стабілізуючий фактор її існування й розвитку, наголошуючи на необхідності розмежування політичних, правових і релігійних міфів [13].

Тож проаналізувати природу міфів у сфері права та у політичному середовищі, виявивши їхні різниці і розмежування, тим самим продемонструвати міфологію як конструктивний чинник функціонування сучасної держави поруч з нормами права та доцільність аналізу міфів і права як цілісного соціально-символічного капіталу суспільства, – ось що **ставиться за мету** даної статті.

Методологія дослідження. В основі цієї розвідки, як і кожного семіотично орієнтованого дослідження, лежить структурний аналіз, що дає можливість продемонструвати, як влаштовані й функціонують знаки в різноманітних культурних контекстах, а також як організовані поведінка та комунікація, коли в них використовуються знаки. Водночас основним методологічним інструментом у даній статті є структурно-семіотичний (семіологічний) аналіз тексту, причому йдеться не лише про друкований текст, а й усе, що може продемонструвати, відтворити, передати інформацію – візуальні об'єкти, дії та повадки людини, звукові сигнали та інше. Саме цей методологічний арсенал доречно застосувати для аналізу систем репрезентацій і співвідношення «тексту» й культурного контексту, зіставлення міфів та масової культури з правом і явищами правової дійсності.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, що розглядається. Досі в науці недостатньо осмислена циклічність руху міфів, права та інших соціальних норм, покликаних регулювати суспільні відносини. У наявних працях йдеться перш за все про міфи здебільшого як джерело права. Хоча варто розглянути і зворотній зв'язок між цими феноменами: адже право точно так же може бути основою для формування нових міфів, причому як позитивних (дидактичних, превентивних), так і негативних (саркастичних, викривальних), що дає підстави віднести ці регулятивні феномени до соціального капіталу як продукту суспільного нематеріального виробництва (творчості).

Виклад основного змісту дослідження. Поняття «соціальний капітал» як позначення сукупності соціальних зв'язків і мереж стосунків між людьми, певного ресурсу для отримання вигоди у науковий обіг ввів французький соціолог П'єр Бурдьє у статті «Форми капіталу» (1983) нарівні з двома іншими формами капіталу – економічним (матеріальні ресурси, гроші) та культурним (знання, навички, освіта) [5]. З огляду на те, що всі соціальні зв'язки є основою суспільних відносин, які врегульовуються певними правилами поведінки та (життє)діяльності, можна вважати соціальні норми складовим елементом соціального капіталу, оскільки вони організовують і контролюють взаємозв'язки соціальних суб'єктів, надаючи їм певного статусу через потенційні чи реальні права та обов'язки, а також перетворюючи соціальні групи на упорядковані спільноти – об'єднання, організації, органи, відомства, служби тощо.

У цьому контексті ближчим є розуміння соціального капіталу американського соціолога Джеймса Коулмена [18]. Він розглядав соціальний капітал як мережі соціальних відносин, які містять ресурси (інформацію, довіру, норми, можливості для співпраці та взаємодопомоги), що можуть бути використані індивідами та групами для досягнення певних цілей. Дж. Коулмен виокремлював у структурі соціального капіталу чотири компоненти: набір соціальних норм, соціальний контакт, соціальні обміни і базовий рівень довіри. При цьому соціальний капітал має декілька механізмів впливу: через передачу інформації про можливості, ризики і загрози, а також шляхи виходу з них; через надання допомоги, тобто через навчання, передача знань, умінь, навичок і досвіду; через стимулювання певного типу поведінки, зокрема заохочення до правомірної поведінки, мотивація до співпраці, сприяння активній участі у житті спільноти тощо [див.: 12]. Так, у територіальній громаді соціальний капітал між поліцейським офіцером і населенням може бути використаний для запобігання злочинності завдяки спільним зусиллям в обміні інформацією на засадах взаємної довіри та із дотриманням соціально-правових норм і принципів.

Позицію про важливість принципів і норм у структурі соціального капіталу підтримував також американський політолог Роберт Патнем, щоправда, він акцентував саме на моральних правилах поведінки у поєднанні зі соціальними цінностями та соціальною інфраструктурою [11].

Уся решта концепцій, теорій і підходів до розуміння соціального капіталу є похідними від вже наведених, практично у всіх складових цього феномену є соціальні (зокрема моральні) принципи і норми.

Тут варто зауважити, що соціальні норми класифікують за різними критеріями, але найпоширенішим є поділ їх на види за сферою впливу (правові, моральні, етичні, корпоративні, звичаєві, релігійні тощо) у поєднанні зі способами їхнього забезпечення (внутрішні переконання, громадський вплив, державний примус). Формування соціальних норм може відбуватися також різними способами. Одним із них є народна творчість, зокрема міфологія.

Саме міфи, пояснюючи світ і смисли світопорядку, упорядковуючи соціальну реальність, визначаючи належний тип поведінки і створюючи пантеон героїв, впливаючи через культурні наративи на суспільну свідомість, можуть формувати підґрунтя для виникнення та прийняття соціальних норм і усталених правил, цінностей і морально-етичних орієнтирів, створювати взірці для наслідування і надихати людей на певні вчинки, передавати знання і досвід поколінь тощо. Ці характеристики виокремлюють великий пласт міфології, що побутує власне як соціальні міфи [1; 10].

З урахуванням сфери впливу соціальні міфи, які протиставляються праву, що, згідно з деякими поглядами, натомість вирізняється достовірністю, точністю й обов'язковістю. Водночас є багато спільного у цих, на перший погляд, абсолютно різних продуктів суспільної творчості. Адже обидва ці феномени описують середовище існування людини, відтворюючи найважливіші сфери життєдіяльності, пропонують варіанти впорядкування типових і часто повторюваних (а отже, соціально значущих) випадків і ситуацій та мають знаково-символічну природу. З огляду на це, варто розглянути взаємозалежність і взаємовплив міфології і права як основних складових соціально-символічного капіталу людства.

Ключовим аспектом соціально-символічного капіталу є його владний потенціал: стати героєм соціального міфу означає здобути достатнє визнання, а далі й можливість впливу (коли соціальні зв'язки перетворюються на символічну силу); цьому також сприяє можливість міфу перерости у фінансовий капітал (тобто стати прототипом бренду, впізнаваної торгової марки тощо) або культурний капітал (прижитися в суспільстві як репрезентативний елемент панівної ідеології, національного мистецтва, релігійних вірувань та ін.).

У цьому контексті функціональне призначення соціальних міфів і права є практично однаковими. Вони, по-перше, є соціальними, тобто поза людьми вони не виникають і не «живуть»; по-друге, вони усталені, тобто покликані стабілізувати суспільні відносини, фіксуючи певний конкретний стан розвитку і пропонуючи адекватні варіанти вирішення складних ситуацій; по-третє, вони є демонстраційними, тобто абсорбують потреби та інтереси соціальних суб'єктів та їхніх об'єднань; по-четверте, вони є інтеграційними, об'єднуючи суспільство навколо необхідності сприйняття і дотримання однакових стандартів; по-п'яте, вони фільтраційні, бо виокремлюють осіб чи соціальні групи залежно від статусу і повноважень; по-шосте, вони є символічними, тобто є знаковими системами, що відтворюють елементи суспільних відносин у «закодованій» формі.

Однак не всі соціальні міфи взаємопов'язані з правом, далеко не всі фольклорні історії та персонажі, навіть попри значний інтерес аудиторії (населення держави, нацменшин, окремих соціальних груп та ін.). Наприклад, міфи про вечірниць-русалок, мавок та інших істот, що живуть у річках, лісах, горах тощо, не мають правового виміру, але залишаються у звичайних порадах не ходити ввечері чи вночі до водоймищ, не заходити далеко у хащі чи не підійматися високо в гори самостійно.

Натомість соціальні міфи з ідеологічною, релігійною чи політичною установкою виконують інструментальну функцію, оскільки вони не лише пояснюють спосіб упорядкування світу (оточення), але й легітимують владу, формують ідентичність (зокрема у загальносуспільних та національних вимірах), виправдовують політичні рішення і, відповідно, створюють нормативну рамку для поведінки суспільства. До такої категорії можна віднести міфи про рівність і братерство народів (що характеризувало законодавство всіх республік у СРСР) чи про героїчний робітничий клас (що законодавчо закріплювало самовіддачу заради загального блага).

Є категорія соціальних міфів, розрахованих на аудиторію, яка не має уявлення про реальне життя в країні; це так звані зовнішні міфи, вони абсолютно ідеалізовані й приваблюють іноземців. Наприклад, всесвітній міф про «американську мрію», який пропагує уявлення про можливість для всіх, незалежно від походження, досягти успіху і заможного життя завдяки наполегливій праці, а насправді використовується для підтримки індивідуалізму («кожен сам за себе») та ринкової економіки (культивування приватної власності та вільної конкуренції).

До зовнішніх належать і міждержавні міфи, що відображають конкретні аспекти відносин двох або декількох держав; вони спрямовані або на стабілізацію та розвиток їхніх відносин, або на відчуження й ворогування населення цих країн. Впливовим і водночас дієвим чинником тут виступає громадська думка. Наприклад, міф про «зовнішнього ворога» наявний практично у всіх державах, але змінюється залежно від політичної ситуації, адже він конструє образ ворога для консолідації населення й виправдання репресивних заходів (українці проти москалів, поляки проти українців, американці проти всіх).

Натомість внутрішні соціальні міфи засновані на історичних фактах і здебільшого покликані гуртувати суспільство навколо певних ідей. Серед таких міфів – міф про «золотий вік» минулого (як образ

втраченої величі Київської Русі, Запорізької Січі та інших періодів «вольності» українців), що використовується для обґрунтування реваншизму або реставраційних політик у різних сферах (освіті, армії, дипломатії тощо); міф про «соборність і єдність народу» (як центральна ідея українців з XIX ст. про засадничу цінність державотворення), що активно популяризується і використовується зараз. Загальнодержавні міфи формуються всередині певної держави і визначають суспільний світогляд. Зазвичай історичні, ідеологічні та соціально-політичні установки контролює влада через унормування суспільних відносин, а міфи підтримують патріотичні уявлення. Зауважимо, що тут ми виводимо за дужки питання етичної оцінки, близькості чи далекості наративу міфу від об'єктивної реальності. Для нас важливо, що наратив є функціонально та структурно міфом, що вимагає від нас певного куту погляду та методології аналізу.

Існують також регіональні соціальні міфи з яскраво вираженим політичним аспектом; як правило, вони спрямовані на підтримку боротьби за розподіл сфер впливу в регіоні чи монополії влади. Так, через велику територію та різні історичні особливості регіонів України різні соціальні агенти активно послуговуються соціальними міфами типу «Степан Бандера» на заході², «вільного козака» – на сході³. Обидва ці міфи ілюструють двополюсність національних наративів (коли одна й та сама особа може бути або героєм, або злочинцем залежно від ідеології), а також показують, як символічний капітал у вигляді міфу стає соціальним ресурсом для формування ідентичності, легітимації політичних рішень та протистояння зовнішньому тиску. Такі міфи виконують мобілізаційну та ідентифікаційну функцію, допомагаючи вибудовувати уявлення про спільну історію, героїв, традиції, національні цінності. Водночас вони можуть бути предметом наукової деконструкції: так історики та соціологи показують, що за міфічними образами часто стоять складні реалії.

Також виокремлюють так звані станові міфи, які стосуються уявлення про певні групи населення за професійною, віковою, фізіологічною чи становою ознакою; вони функціонують за простою схемою «свій – чужий» і виконують ідентифікаційну, регулятивну функцію та функцію престижу. Це втілення стереотипів або символічних наративів, які формуються і циркулюють усередині, скажімо, професійної спільноти або ж у суспільстві загалом про певну професію та її представників. Здебільшого фахівці певної сфери намагаються створити позитивні міфи (правозахисник – адвокат, суддя, правоохоронець – поліцейський, «законник»), які можуть мати аналоги-відповідники з абсолютно іншим змістом («адвокат диявола», «продажний суддя», «мусор», «мент», «поліцей»), що пояснюється дуальністю «правомірності / протиправності» цього професійного середовища та відповідною реакцією з боку тих, кого захистили, і з боку тих, кого покарали. Така ж ситуація у сфері медицини та охорони здоров'я, як приклад – узагальнений міф про лікаря-рятівника на протигау міфу про «м'ясника»-хірурга, «костоправа»-травматолога, або ж подолання негативних міфів і сумнівних фактів, зокрема міфу про пробу реакції організму на туберкульозну паличку, відоме через книгу колишньої міністерки охорони здоров'я У. Супрун «Мочи манту», що вважається реакцією на застій у сфері медицини та опис відповідних реформ. Усі ці міфи спонукали до змін у нормативних актах з галузі адміністративного та медичного права.

Такого ж типу міфи побутують у сфері освіти, журналістики, громадського харчування, торгівлі тощо. Попри іноді відверту зневагу до представників професій, професійні міфи виконують важливу соціальну роль, допомагаючи зрозуміти професію у спрощеному вигляді, формують ідентичність професійної спільноти, даючи їй членам відчуття місії та престижу, а також регулюють суспільні очікування потреби в цих професіях і впливають на взаємини фахівців і соціуму. Водночас вони розкривають «проблемні» аспекти для нормативного врегулювання, виконуючи до певної міри функцію «законодавчої ініціативи».

Прикладами станових міфів можуть бути також вікові соціальні міфи про агресивність підлітків, дівочу пам'ять чи старечий маразм; або міфи про сексуальну орієнтацію, гендерну рівність та інше. Тут варто зауважити певну особливість, що такі міфи є ефективними у спілкуванні представників одного стану (професії, віку та ін.) навіть з різних країн, хоча можуть бути незрозумілими через культурний контекст, особистий життєвий досвід, приватну систему цінностей тощо.

Наведені приклади демонструють приналежність і міфу, і права до пласту соціально-символічного капіталу суспільства та держави як соціально-регулятивних категорій і багатовимірних соціокультурних феноменів. Міф, будучи символічним відображенням важливих аспектів суспільної системи, слугує підґрунтям для захоплення та наслідування (у випадку героїзації особи, спільноти чи середовища) або засудження та покарання – у разі викриття негативних проявів, властивостей чи характеристик. А для того, щоб це захоплення та наслідування або засудження та покарання усталилися в суспільстві, набули статусу

² Від образу «ворога народу» до «символу нації», національної гідності, боротьби за незалежність, непримиренності до окупантів, що визнано на рівні держави і законодавчо закріплено у Законі про декомунізацію, проявляється у вшануванні цього героя як складової державної та політичної пам'яті та впливає на закони, судову практику, державну символіку тощо.

³ Як символу вільнолюбності, демократії, самоврядування; цей образ мобілізує ідентичність українців, але водночас іноді використовується для виправдання поведінки чоловіка-гульвіси.

всезагальності, міф переростає в норму права і вже з використанням легального примусу певним чином моделює суспільні відносини.

У цьому аспекті функціонування міфу Ю. Шайгородський, спираючись на працю Е. Кассіра «Міф держави», наголошує на важливості поширення проблематики символів на соціальне ціле: «За умов суспільних криз збіднюється здатність людини до символічної інтерпретації, через що негативна енергія міфу виходить на перший план і створює загрозу для раціонального мислення та адекватного досягнення та пояснення дійсності; натомість сила міфу, яка в сприятливі часи локалізується в релігії та мистецтві, має отримати можливість розгорнутися в дійсності» [16, с. 280].

Важлива ремарка: щоби перейти на рівень права, міф має пройти процедуру своєрідного суспільного визнання; тут йдеться про закорінення міфу в масовій (колективній, суспільній) свідомості. Однакове або як мінімум близьке сприйняття міфу всіма членами суспільства сприяє формуванню одного вектору суспільної комунікації, стимулює суспільство до проголошення певних ідей і оголошення потреби у вирішенні певних проблем. Надаючи певного змісту колективній свідомості та формалізуючи певні стереотипи людської поведінки, міф закладає підвалини стійких соціальних структур, однією з яких власне і є право як регулятивний чинник порядку в державі.

Можливий і зворотній взаємозв'язок у цій дихотомії, коли правові норми переростають у міф. Тут уже варто вести мову про створення соціокультурних кодів як системи символів, за якими розпізнають правову систему й державу загалом. У цьому контексті доречно згадати «символічний обмін» (Жан Бодрийяр [3]), або так звану реверсивність елементів ціннісної системи суспільства. Такий символічний обмін можна розглядати у широкому значенні на рівні обміну цінностями між людьми, між людиною і суспільством, між соціальними спільнотами тощо.

У цьому контексті правову норму треба розглядати як носія соціально-символічного капіталу, бо вона є регулятором поведінки соціальних суб'єктів і вербальною моделлю бажаних дій і вчинків, які мають наслідувати ці суб'єкти. Дієвою силою таких моделей є їхня легітимність: закріплення у праві гарантує таким правилам поведінки суспільне визнання та всезагальну обов'язковість. Звідси постає ще одна сила – а саме суспільна довіра до державних інституцій, що є класичною характеристикою в усіх концепціях соціального капіталу.

Прикладами міфологічного перевтілення права є ритуали і традиції як живе відтворення. Такими є, скажімо, церемонія прийняття присяги, традиція відзначення присвоєння чергового офіцерського звання та появи нової зірки на погонах, вітання з прикладанням руки до кашкета, стройовий огляд, шикування, паради, інавгурація, судовий етикет та ін. При цьому йдеться не тільки про значущість самого факту дії чи події, важливим є також обрання соціально значущого місця і часу проведення урочистих зборів, поєднання історичних подій і співвіднесених з ними дій сучасності – наприклад, прийняття присяги у день Покрови Богородиці як покровительки всіх військових на місці встановлених пам'ятників загиблим у боротьбі зі злочинністю чи з військовим агресором. Правові норми перевтілюються у міфи через тривалу й періодично повторювану спільну діяльність індивідів, тому мають конвенціональний (тобто договірний) характер і є втіленням найвищих соціальних цінностей, пріоритетів, прагнень, орієнтирів і мотивацій.

Міфологічний вимір права можна розглядати також через уявлення, стереотипи і наративи про саме право, правові норми і правові інститути. Такі стереотипи не завжди відповідають дійсності, але все-таки мають вплив на правосвідомість і правову поведінку людей, а також виконують функцію (де)легітимації правових норм і юридичних практик. Тобто через такі соціально-символічні образи суспільство визнає право законним (справедливим, дієвим, прийнятним) і приймає до виконання чи дотримання або відкидає як малозначуще, недоцільне, неприйнятне. Правовий міф трансформує складні правові поняття чи явища у спрощені образи чи сюжети, що полегшує сприйняття, а отже – швидше впливає на процес формування цінностей, очікувань, настроїв, громадської думки, правової культури суспільства загалом.

Дехто із науковців, відзначаючи усталеність правових міфів, говорить про правові міфологеми як особливу форму юридичного знання, що «претендує на науковість, яка містить у собі некритичну інтерпретацію правового міфу і засновану на ній теоретичну юридичну конструкцію» [14, с. 34]. А дехто навіть пропонує розуміти їх як базис правової системи – не єдиний, але доволі дієвий засіб для міжнародного співробітництва, – а формування такого міфологічного простору смислів вважає важливим завданням сучасності. При цьому наголошується, що єдність людства, до якого всі прагнуть, можлива лише за умови визнання всіма учасниками міжнародної взаємодії певної базової системи цінностей, простору загальних смислів, прийнятних для різних типів мислення, чим власне і є правові міфи [15, с. 354].

Найбільш поширеними прикладами правових міфів, що побутують зараз в Україні, можна вважати популярний наратив, що європейська інтеграція забезпечить верховенство права в нашій державі (хоча насправді миттєва зміна правової культури українців неможлива, потрібні глибокі реформи в національному законодавстві та суспільній свідомості); або ж апелювання до запровадження практики суду присяжних як панацеї від несправедливих вироків (насправді ж інститут присяжних у суді не гарантує автоматично справедливих рішень без відповідної правового просвітництва громадян). Хоча треба визнати,

що такі правові міфи потрібні, бо вони конструюють образи «справедливого» права (тобто виконують символічну функцію), спрощено репрезентують і пояснюють складні явища та процеси правової дійсності для масового сприйняття (просвітницька функція), привертають увагу до певних правових інститутів та юридичних практик (пропагандистська функція) та визнають їх прийнятними для свого середовища (легітимаційні функція).

Тож є всі підстави вважати процес переходу міфів у право і правових норм у міфи циклічним. Адже правовий міф, пояснюючи певний порядок, спосіб функціонування влади чи соціальних інститутів, спершу демонструє певні звички чи традиції, далі, закріплюючись у суспільній свідомості як ідеал, переходить у категорію загальних цінностей, а вже потім, адаптуючись як прийнятна і корисна норма, формалізується через нормативно-правовий акт і запроваджується у юридичну практику (відбувається процес юридизації міфу). Так, поняття «рівності всіх перед законом» пройшло процедуру становлення від крамольної ідеї до юридичного закріплення, а далі – усвідомлення і сприйняття як норми життя у всьому світі. Міф про «спільні європейські цінності» століттями формував ідентичність європейців і відточував стандарти прав людини, що втілювалося в конкретні норми *acquis communautaire*. Наратив про «героїчний захист державності» в конкретних умовах бойових дій і воєнного протистояння переріс у законодавчі норми про статус воїнів і ветеранів та особливе вшанування героїв в Україні.

Тоді можна говорити про основні етапи трансформації правового міфу у правову норму, які утворюють певну динамічну схему: формування (створення сталого наративу, що надає сенс явищу, дії, події, факту та ін.), популяризація (поширення у суспільстві як певних символів), нормативізація (набуття ознак звичаєвого права через сталі практики), інституціоналізація (кристалізація звичаїв у правових процедурах і текстах, законодавче закріплення), рутинізація (усталення як «самозрозумілих» норм). Право стає стійким, коли суспільство визнає не тільки його легітимну силу примусу, але й символічний сенс і призначення.

Приблизно такою ж є схема подальшої міфологізації права, коли правові норми і явища набувають символічно-ціннісного змісту, виходять за межі раціонального тлумачення та сприймаються як природні (сакральні). Основні етапи цього процесу є такими: масовізація (формується колективне уявлення про правильність і авторитетність норми), символізація (утворення чітких символів-відповідників, наприклад тризуб, суддівська мантия тощо, або вербальних символів-аналогів рівності, справедливості, свободи, об'єктивності), сакралізація (відхід від права як людської конструкції з потенційними санкціями та ототожнення його з природним порядком, природною даністю), ритуалізація (символічне підтвердження чинності права через поширення у публічних, урочистих діях, ритуалах), архетипізація (закріплення у масовій свідомості й культурі серед символічних відповідників добра і зла, культивування окремих рішень чи подій як «епохальних, легендарних»). Саме за цією схемою норми права стають частиною суспільного дискурсу, елементарно відтворюються у вихованні, освіті, медіа, мистецтві, політичній риторичі та ін.

Узагальнюючи, треба звернути увагу на те, що нормативізація соціальних міфів (за Роланом Бартом [2]), формування колективних правових уявлень (за Емілем Дюркгаймом [7]) і символізація влади та права (за П'єром Бурдьє [4]) – все це взаємопов'язані та взаємозумовлені соціокультурні механізми функціонування соціальних норм. Це демонструє й водночас аргументує амбівалентність процесу міфологізації: міф може легітимуватися у праві й розвинути його у правових архетипах. При цьому, будучи глибоко соціально зумовленими й поглинутими, міф і право формують окремий пласт соціально-символічного капіталу, що відтворює одночасно історичні й конкретно-часові, локальні та глобальні аспекти певного суспільства, розкриваючи його потенціал для збереження та зміцнення правопорядку.

Усі проаналізовані концепти можна логічно пов'язати у своєрідне **«коло соціально-символічного капіталу»**, в якому немає домінанти нормативності чи міфології, бо обидва феномени періодично і перманентно перетворюються один в одного: міф – символ – звичай – норма – природна даність – ритуал – архетип (як довершений міф).

Висновки. Міфи є важливим джерелом права. Разом ці два соціальні феномени формують соціально-символічний капітал суспільства і держави. І міф, і право спільно конструюють колективну пам'ять народу та ідентичність нації, а також формують ціннісно-нормативну основу побудови правових і владно-політичних інститутів. Через правові норми міфи переходять зі сфери символічного у сферу нормативного, закріплюючи у праві образи «героїчного минулого», ідеї «споконвічної державності» та «козацької вольності». Завдяки цьому право стає не тільки регулятором суспільних відносин, але й дієвим інструментом відтворення, збереження і розвитку культурно-ціннісних орієнтирів.

Такий соціально-символічний капітал консолідує суспільство, підтверджує легітимність влади, стимулює обороноздатність населення і спонукає до розвитку держави, що і є мобілізаційною функцією соціальних міфів і права. Водночас соціально-символічний капітал демонструє історичну тяглість державницьких традицій та особливе призначення народу і нації, що і є легітимаційною функцією міфів і права. Загалом усе це сприяє стабільності держави зі збереженням політичного плюралізму, зміцнює суспільну пам'ять і проектує вектор колективного самовизначення.

Список використаної літератури:

1. Андрієнко О.В. *Соціальна міфологія у контексті суспільних трансформацій*: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03. Донецьк, 2008. 19 с.
2. Барт Р. Від твору до тексту. У кн.: *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів: Літопис, 2002.
3. Бодріяр Ж. *Символічний обмін і смерть*. Львів: Кальварія, 2004. 376 с.
4. Бурдьє П. *Практичний глузд*. Київ: Український Центр духовної культури, 2003. 503 с.
5. Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (New York, Greenwood), 241-258. URL: <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>
6. Cassirer E. *The Myth of the State*. London: Yale University Press, 1946. 316 p. URL: <https://ia902908.us.archive.org/18/items/in.ernet.dli.2015.506295/2015.506295.myth-of.pdf>
7. Дюркгайм Е. *Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії*. Київ: Юніверс, 2002. 423 с.
8. Леві-Строс К. *Первісне мислення*. Київ: Український центр духовної культури, 2000. 324 с.
9. Леві-Строс К. *Структурна антропологія*. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 1997. 387 с.
10. Павлова Т.С. Міфологічні, релігійні та культурні виміри феномена права. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. Том 31. № 2. 2022. С. 16-22.
11. Патнам Р. *Творення демократії. Традиції громадянської активності в сучасній Італії*. Київ: Основи, 2001 302 с.
12. *Соціальний капітал: феноменологічна природа, форми прояву, конкурентоспроможність: монографія* / Н. О. Сімченко, С. Ю. Солодовников, О. А. Гавриш та ін.; [відп. ред. О. О. Охріменко]. Київ: НТУУ «КПІ», 2014. 412 с.
13. Тіщенко Ю.В. Інституціоналізація правового міфу як ознака сучасної держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2019. С. 457-460.
14. Тіщенко Ю.В. Правові міфи та міфологеми в юриспруденції. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 25. № 2. 2018. С. 27-40.
15. Халапсіс О. Міжнародні виміри правових міфів, *Науковий вісник ДДУВС*. 2021. Спецвипуск № 2. С. 354-360.
16. Шайгородський Ю. Кассієр Ернст. У кн.: *Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищих навч. закл. / за ред Н. М. Хоми*. Львів: Новий Світ-2000, 2014. С. 280-281.
17. Шайгородський Ю. Ж. *Політика: взаємодія реальності і міфу: монографія*. Київ: Знання України, 2009. 400 с.
18. Шелухін В.А. *Епістемологічний вимір концепції мікро-макро переходів Дж. С. Колмена: дисертація ... наук. ступеня кандидата соціологічних наук*. 22.00.01 – теорія та історія соціології. Київ, 2019. 219 с.

Статтю отримано 27.04.2026

Статтю рекомендовано до публікації 27.05.2026

Статтю прийнято до друку 25.05.2026

Статтю опубліковано 29.05.2026

SOCIAL-SYMBOLIC CAPITAL OF SOCIETY: NORMATISM vs MYTHOLOGY

Olha Balynska – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Theory, History and Constitutional Law of the Lviv State University of Internal Affairs, 26 Horodotska St., Lviv, Ukraine, e-mail: olga_bal@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0168-143X>

The article is devoted to the problem of under what conditions and how exactly social myths and rituals can be a source of legal norms and at the same time the result of social adaptation of these norms in society. The author positions this approach to the perception of the relationship between law and myth as controversial, noting that law is real and universally binding, and myth is only a fiction and a retelling of certain ideas. However, the article argues the position that together these two social phenomena form the socio-symbolic capital of society and the state. It is shown that both myth and law jointly construct the collective memory of the people and the identity of the nation, and also form a value-normative basis for building legal and power-political institutions. It is noted that through legal norms, myths move from the sphere of the symbolic to the sphere of the normative, consolidating in national law the images of the «heroic past», the ideas of «primordial statehood» and «Cossack freedom». Thanks to this, the law becomes not only a regulator of social relations, but also an effective tool for the reproduction, preservation and development of cultural and value orientations. This gives the author of the article grounds to speak of a «circle of social and symbolic capital», in which there is no dominant normativity or mythology, because both phenomena periodically and permanently transform into each other: myth - symbol - custom - norm - natural given - ritual - archetype (as a perfect myth). It is described how such social and symbolic capital consolidates society, confirms the legitimacy of power, stimulates the defense capacity of the population and encourages the development of the state, which is conceptualized as the mobilization function of social myths and law. At the same time, social and symbolic capital demonstrates the historical continuity of state traditions and the special purpose of the people and nation, which is conceptualized as the legitimizing function of myths and law. Everything is described by the author as contributing to the stability of the state while preserving political pluralism, strengthening public memory, and projecting a vector of collective self-determination.

Keywords: custom, ritual, tradition, myth, code, symbol, social and symbolic capital, social values, society, statehood, law, normativity, legitimation, power potential.

References:

1. Andriienko, O.V. (2008). *Social mythology in the context of social transformations* [Abstract of candidate dissertation]. Donetsk, Ukraine.
2. Barthes, R. (2002). From work to text. In *Anthology of world literary-critical thought of the 20th century*. Lviv, Litopys.
3. Baudrillard, J. (2004). *Symbolic exchange and death*. Lviv, Kalvariia.
4. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood. <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>
5. Bourdieu, P. (2003). *Practical reason*. Kyiv, Ukrainian Center for Spiritual Culture.
6. Cassirer, E. (1946). *The myth of the state*. Yale University Press. <https://ia902908.us.archive.org/18/items/in.ernet.dli.2015.506295/2015.506295.myth-of.pdf>
7. Durkheim, E. (2002). *The elementary forms of religious life: The totemic system in Australia*. Yunivers.
8. Khalapsis, O. (2021). International dimensions of legal myths. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, (Special Issue 2), 354–360.
9. Lévi-Strauss, C. (1997). *Structural anthropology*. Osnovy.
10. Lévi-Strauss, C. (2000). *The savage mind*. Ukrainian Center for Spiritual Culture.
11. Pavlova, T.S. (2022). Mythological, religious, and cultural dimensions of the phenomenon of law. *Research in the History and Philosophy of Science and Technology*, 31 (2), 16–22.
12. Putnam, R. (2001). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Osnovy.
13. Shaihorodskyi, Yu. (2014). Cassirer, Ernst. In N. M. Khoma (Ed.), *History of political thought: Educational encyclopedic dictionary-handbook* (pp. 280–281). Novyi Svit-2000.
14. Shaihorodskyi, Yu. (2009). *Politics: Interaction of reality and myth*. Znannia Ukrainy.
15. Shelukhin, V.A. (2019). *Epistemological dimension of J. S. Coleman's micro-macro transition concept* [Abstract of candidate dissertation]. Kyiv, Ukraine.
16. Simchenko, N.O., Solodovnykov, S.Yu., Havrysh, O.A., et al. (2014). *Social capital: Phenomenological nature, forms of manifestation, competitiveness* (O. O. Okhrimenko, Ed.). National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute».
17. Tishchenko, Yu. V. (2018). Legal myths and mythologems in jurisprudence. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25 (2), 27–40.
18. Tishchenko, Yu.V. (2019). Institutionalization of legal myth as a feature of the modern state. *Legal Scientific Electronic Journal*, (6), 457–460.

The article received 27.04.2026

The article is approved for publication 27.05.2026

The article is recommended for publication 25.05.2026

The article is published 29.05.2026